

Cristina ANDREESCU*

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

SECȚIA A CINCEA

CAUZA BOUTON c. FRANȚEI

(Cererea nr. 22636/19)

HOTĂRÂRE

Art 10 • Libertatea de exprimare • Pedepsă cu închisoarea cu suspendare pentru expunere sexuală în legătură cu un spectacol militant Femen cu pieptul gol într-o biserică denunțând poziția Bisericii Catolice cu privire la avort • Marjă redusă de apreciere • Echilibrare inadecvată a intereselor aflate în joc și neconformă cu criteriile stabilite de Curtea Europeană • Sentință disproporționată

STRASBOURG

13 octombrie 2022

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția a cincea), întrunită într-o cameră compusă din: Siofra O'Leary, *Președintă*, Stéphanie Mourou-Vikström, Lado Chanturia, Ivana Jelić, Arnfinn Bårdsen, Mattias Guyomar, Kateřina Šimáčková, *judecători*, și Victor Soloveytchik, *greșierul secției*,

Având în vedere:

- cererea (nr. 22636/19) împotriva Republicii Franceze, depusă la Curte în temeiul articolului 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („Convenția”) de către un cetățean al acestui stat, doamna Eloïse Bouton („reclamanta”), la 31 mai 2019,
- decizia de a aduce la cunoștința guvernului francez („Guvernul”) plângerea privind articolele 7 și 10 din convenție și de a declara cererea inadmisibilă în rest;
- observațiile părților;

După ce a deliberat în ședință privată la 13 septembrie 2022, pronunță următoarea hotărâre, adoptată la această dată:

* *Doctor în Științe Politice, Școala Națională de Științe Politice și Administrative*
Email: editor@revistadrepturileomului.ro
Manuscris primit la 10 iunie 2024.

INTRODUCERE

1. Cererea se referă, în principal din punctul de vedere al articolului 10 din Convenție, la condamnarea penală a reclamantei, activistă feministă membră Femen, pentru acte de expunere sexuală comise într-o biserică.

ÎN FAPT

2. Reclamanta s-a născut în 1983 și locuiește în Bagnolet. Ea a fost reprezentată de T. Bouzenoune, avocat.

3. Guvernul a fost reprezentat de agentul său, domnul F. Alabrune, director pentru afaceri juridice în cadrul Ministerului pentru Europa și Afaceri Externe.

4. Situația de fapt, astfel cum a fost prezentată de părți, este următoarea.

I. CU PRIVIRE LA ACTIUNEA MILITANTĂ A RECLAMANTEI ȘI LA ACOPERIREA ACESTEIA ÎN MEDIA

5. La data faptelor în litigiu, reclamanta era membră din anul 2012 a mișcării „Femen”, o organizație internațională pentru drepturile femeilor înființată în Ucraina în anul 2008 și cunoscută pentru acțiunile provocatoare ale membrilor sale care protestează topless pentru a combate imaginea femeilor ca obiecte sexuale. Pe 20 decembrie 2013, ea a demonstrat, în afara oricărei slujbe, în biserica Madeleine din Paris, prezentându-se în fața altarului, cu pieptul gol și corpul acoperit cu sloganuri, pentru a imita, cu ajutorul unei bucăți de ficat de vită, un avort. Ea a acționat ca parte a unei acțiuni internaționale organizate de mișcarea sa pentru a denunța poziția Bisericii cu privire la întreruperea voluntară a sarcinii. Prestația sa a fost scurtă și, la invitația capelmaistrului prezent, reclamanta a părăsit sediul în tăcere. Această acțiune a fost acoperită de mass-media, reclamanta avertizând jurnaliștii, dintre care mai mulți erau prezenți. Presa scrisă națională a publicat pe site-urile lor articole care conțin fotografii ale reclamantei acoperite cu vâl în altar, cu pieptul gol și brațele încrucișate în cruce sau mâinile strânse în rugăciune. Într-un interviu acordat revistei *Le Nouvel Observateur* la 23 decembrie 2013, publicat pe internet sub forma unei scrisori adresate parohului bisericii, reclamanta a descris sensul acțiunii sale: ea ținea în mâini „două bucăți de ficat de vită, simbol al micului Iisus avortat”, și avea pictate pe piept și pe spate „sloganurile <<a 344-a târfă>> (...) cu referire la manifestul celor 343 inițiat de feministele pro-avort în 1971 și la <<Crăciunul este anulat>>”.

II. PROCEDURA JUDICIARĂ

6. Preotul paroh a depus o plângere ca parte civilă. La 7 ianuarie 2014, reclamanta a fost arestată. Ea a explicat că a fost desemnată să acționeze în Franța printr-o decizie colectivă a mișcării Femen în conformitate cu scenariul descris mai sus, care urma să fie repetat într-un mod similar, în același timp, în alte țări, de către alte activiste Femen.

Aceasta a specificat că biserica Madeleine a fost aleasă în Franța „pentru simbolismul său la nivel internațional”. Anchetatorii au adăugat la dosarul procedurilor o postare de pe site-ul Femen-France cu aceleași fotografii și subtitrarea: „Crăciunul este anulat de la Vatican la Paris, pe altarul Bisericii Madeleine, Sfânta Maică Éloïse l-a avortat pe Isus”. În ceea ce privește nuditatea sa, reclamanta a susținut în fața anchetatorilor că intenția sa era de sensibilizare și nu de comitere a infracțiunii de expunere sexuală. Ea a adăugat că acest lucru este în conformitate cu modul obișnuit de acțiune al membrilor Femen, care apar cu sâni goi în toate acțiunile lor publice pentru a deturna imaginea femeilor ca obiecte sexuale, pentru a și-o însuși și a o transforma într-un mesaj politic.

7. Reclamanta a fost citată să se prezinte în fața instanței penale de către procuror pentru infracțiunea de expunere sexuală. Ea a părăsit mișcarea Femen în februarie 2014.

8. La sfârșitul ședinței din 15 octombrie 2014, Curtea Penală din Paris a refuzat, cu titlu preliminar, să sesizeze Curtea de Casație cu privire la problema prioritară de constituționalitate („QPC”) ridicată de reclamantă, considerând că obiecția întemeiată pe caracterul vag al conceptului de expunere sexuală prevăzut la articolele 222-32 din Codul penal în lumina principiului legalității infracțiunilor și pedepselor nu era gravă, astfel cum Curtea de Casație se pronunțase deja într-o hotărâre din 9 aprilie 2014 (a se vedea paragraful 18 de mai jos). Ulterior, la deliberarea pe fond de la 17 decembrie 2014, instanța a respins motivele reclamantei legate de nedefinirea infracțiunii de expunere sexuală și, respectiv, de încălcarea articolului 10 din Convenție. În special, instanța a respins argumentul reclamantei potrivit căruia acțiunea sa era exclusiv politică și se încadra în libertatea sa de exprimare, în următorii termeni:

Éloïse BOUTON susține, cu titlu subsidiar, în temeiul articolului 10 din Convenția europeană a drepturilor omului, că acțiunea sa este de natură exclusiv politică și că aceste fapte fac parte din libertatea sa de exprimare, care include libertatea sa de opinie și libertatea de a primi sau de a transmite informații sau idei, fără amestecul autorităților publice, sau, în speță, cea a Ministerului Public.

Trebuie amintit că aceleași dispoziții prevăd, de asemenea, că exercitarea acestor drepturi poate face obiectul unor restricții prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății sau a moralei, sau protecția drepturilor și libertăților altora. În speță, drepturile pârâtei sunt limitate de nevoia socială imperativă de a-i proteja pe ceilalți de a vedea într-un lăcaș de cult o acțiune săvârșită pe jumătate dezbrăcată pe care unii o pot considera șocantă. Acțiunea Ministerului Public a fost, așadar, proporțională cu scopul legitim urmărit.

Prin urmare, acest motiv va fi respins ca inoperant în speță.

9. Instanța penală a condamnat-o pe reclamantă pentru expunere sexuală la o lună de închisoare, cu suspendare simplă și, pe partea civilă, să plătească reprezentantului parohiei o sumă de 2.000 EUR cu titlu de prejudiciu moral, precum și să contribuie la costurile adversarului său cu suma de 1.500 EUR.

10. În fața Curții de Apel din Paris, reclamanta nu a repetat cererea de QPC. La 15 februarie 2017, instanța a confirmat hotărârea în toate privințele, inclusiv sentința. Curtea

a reținut că în speță sunt prezente elementele constitutive ale infracțiunii de expunere sexuală, inclusiv „un act material de expunere a părții (părților) sexuale a corpului său” și a examinat faptele în lumina acestor elemente constitutive prin adoptarea următorului raționament:

Având în vedere că, în ceea ce privește elementul material, pârâta însăși nu contestă că, după ce a intrat în biserica Madeleine din arondismentul 8 din Paris, la 20 decembrie 2013, cu puțin înainte de ora zece, în compania jurnaliștilor care fuseseră invitați cu o zi înainte la demonstrație, s-a dezbrăcat apropiindu-se de altar, arătându-și pieptul gol, purtând inscripțiile pe partea din față a corpului „a 344-a târfă” și pe spate „Crăciunul este anulat”, apoi a mimat „avortul embrionului lui Isus”, așezând pe altar o bucată de ficat de vițel sângerând presupus a reprezenta un făt; (...) că faptele au fost săvârșite cu ocazia unei repetiții a ansamblului vocal al bisericii Madeleine, ceea ce a condus la intervenția domnului [M.], capelmaistru, care i-a invitat ferm pe Éloïse Bouton și pe jurnaliștii care o însoțeau să părăsească incinta; că și-a justificat acțiunea prin dorința de a denunța „campaniile anti-avort” desfășurate de Biserica Catolică în întreaga lume și în special în Spania și în anumite țări din Europa de Est, potrivit afirmațiilor ei în timpul audierii în fața instanței; apreciind că pârâta nu poate contesta în mod serios că, expunându-și sânii în fața altora, a expus părți sexuale ale corpului său, deși neagă că sânii săi trebuie clasificați ca părți sexuale ale corpului, dar a afirmat în cadrul ședinței de judecată, că atingerea sânilor fără consimțământul ei constituie totuși agresiune sexuală; (...) că, și dacă Éloïse Bouton și-a expus sânii fără a-și însoți acțiunea cu un gest obscen, ea totuși a comis fapta într-o clădire religioasă, loc de rugăciune și meditație, la intrarea căruia se amintește obligația oricărei persoane care intră în incintă, indiferent dacă este credincioasă, atee sau agnostică, de a respecta regulile de îmbrăcăminte decentă; (...) că se va observa că Éloïse Bouton a acționat fără cea mai mică autorizație din partea preotului paroh repartizat clădirii religioase; în cele din urmă, considerând că evoluția moralei, concepțiile despre artă și noțiunea de modestie nu pot fi luate în considerare pentru a justifica un act și atitudini comise într-o clădire religioasă de Éloïse Bouton, care susține că și-a folosit sânii ca armă; având în vedere în continuare că expunerea a avut loc în văzul tuturor și într-un loc accesibil privirii celorlalți, biserica Madeleine fiind atunci deschisă publicului, faptele fiind (...) comise în timpul repetiției ansamblului vocal al bisericii Madeleine, lângă altar și în prezența domnului capelmaistru [M.], care a intervenit ferm pentru a le pune capăt imediat; având în vedere că expunerea părților sexuale ale corpului ei de către Éloïse Bouton a avut loc și în văzul unei persoane care nu și-a dat consimțământul; având în vedere și că, în ceea ce privește elementul moral al infracțiunii, (...) Éloïse Bouton era conștientă de prezența altora și se asigurase de prezența unei duzini de jurnaliști pentru a transmite în mod util și eficient informațiile despre acțiunile sale; că și-a arătat cei doi sâni goi ca o armă, după cum recunoaște chiar ea, și după cum amintește atât avocatul părții civile în pledoariile sale, cât și de procurorul general în argumentele sale finale, dorind în plus să ofenseze modestia altora, și în special a catolicilor, care se opun avortului și care desfășoară campanii anti-avort în unele țări.

11. În ceea ce privește încălcarea libertății de exprimare a reclamantei exersată în timpul unei demonstrații feministe organizate de mișcarea Femen, care îi permitea să își apere opiniile politice, Curtea de Apel a adoptat următorul raționament:

Considerând că, deși articolul 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului prevede, la alineatul (1), că „orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare”, trebuie amintit că acest drept include libertatea de opinie și libertatea de a primi și de a transmite informații sau idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere ; (...) că se prevede în special la paragraful 2 al articolului sus-menționat că „exercitarea acestor libertăți, ce comportă îndatoriri și responsabilități, poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești”; (...) întrucât, în punerea în aplicare și monitorizarea articolului 10 din Convenția europeană a drepturilor omului, instanțele sunt cele care trebuie să concilieze libertatea de exprimare cu alte libertăți de valoare egală, cum ar fi libertatea religioasă; considerând, în speță, că acțiunea desfășurată în biserica Madeleine, special aleasă pentru această ocazie, a fost efectuată de Éloïse Bouton cu intenția asumată de a „șoca», prin expunerea sânilor, opinia publică și credincioșii catolici și de a protesta cu violență și brutalitate împotriva pozițiilor anti-avort ale Bisericii Catolice, persoana în cauză neezitând să conteste persoanele de credință catolică într-una din bisericile lor și într-un loc central, adică altarul, care conține o raclă în care se odihnește o bucată din moaștele unui sfânt; (...) că urmărirea penală inițiată de Ministerul Public împotriva lui Éloïse Bouton nu urmărește, așadar, în niciun caz să o priveze de libertatea de exprimare și de dreptul său de a-și manifesta opiniile politice, ci să pedepsească o expunere sexuală, inacceptabilă într-un lăcaș de cult, și să protejeze sensibilitățile religioase ale credincioșilor vizați direct de această acțiune; (...) că ceea ce pârâta consideră a fi libertatea sa de exprimare a avut ca efect violarea gravă a libertății de gândire a altora, precum și a libertății religioase în general; considerând, în consecință, că nu pot fi admise argumentele întemeiate pe articolul 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și o pretinsă încălcare a libertății de exprimare a doamnei Bouton; că, prin urmare, și după cum au reamintit judecătorii instanței anterioare, „drepturile inculpatei se opresc unde începe nevoia socială imperativă de a-i proteja pe ceilalți de vederea într-un lăcaș de cult a unei acțiuni de expunere a goliciunii pe care unii o pot considera șocantă. Acțiunea Ministerului Public ar fi, așadar, proporțională cu scopul legitim urmărit”; (...) că instanța, trăgând concluziile juridice necesare, a constatat așadar în mod întemeiat că Éloïse Bouton s-a făcut vinovată de infracțiunea de expunere sexuală.

12. Curtea de Apel a reținut, în ceea ce privește pedeapsa cu suspendare de o lună de închisoare, că reclamanta, jurnalistă independentă integrată social și profesional și care nu avea nicio condamnare anterioară în cazier, a fost condamnată la o pedeapsă care constituie „o aplicare echitabilă a legii penale, ținând seama atât de circumstanțele infracțiunii, cât și de personalitatea făptuitorului”.

13. Reclamanta a formulat recurs la Curtea de Casație împotriva acestei hotărâri. Curtea de Casație a respins recursul printr-o hotărâre din 9 ianuarie 2019, cu următoarele motive:

Având în vedere că, determinându-se (...) prin motive care caracterizează în toate elementele

sale constitutive, atât materiale, cât și morale, infracțiunea de expunere sexuală săvârșită de doamna Bouton, care și-a dezgolit voluntar pieptul într-o biserică despre care știa că este accesibilă publicului, indiferent de motivele care, potrivit ei, i-au inspirat acțiunea, Curtea de Apel, care nu trebuia să decidă în legătură cu argumentul apărării privind o eroare de drept pretins cauzată de un răspuns ministerial lipsit de valoare normativă, și a cărei decizie nu a interferat excesiv cu libertatea de exprimare a reclamantei, care trebuie conciliată cu dreptul celorlalți, recunoscut de articolul 9 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, de a nu fi deranjați în practicarea religiei lor, și-a justificat decizia.

CADRUL JURIDIC INTERN RELEVANT

I. CODUL PENAL

14. Articolul 222-32 din Codul penal este inclus într-o parte a Codului referitoare la „agresiunea sexuală”. Acesta prevede, în versiunea aplicabilă la data faptelor contestate, înainte de Legea nr. 21-478 din 21 aprilie 2021, care a extins infracțiunea de expunere sexuală la cazul săvârșirii explicite a unui act sexual în văzul tuturor chiar și în lipsa expunerii unei părți goale a corpului, că:

Expunerea sexuală în văzul tuturor într-un loc accesibil publicului se pedepsește cu un an de închisoare și o amendă de 15.000 de euro.

II. JURISPRUDENȚA

A. Cu privire la caracterizarea infracțiunii de expunere sexuală

15. Noțiunea de expunere sexuală nu este definită de articolul 222-32 din Codul penal. Jurisprudența Curții de Casație a încercat să caracterizeze elementele sale constitutive. Caracterizarea infracțiunii de expunere sexuală, cu privire la sânul feminin gol, a dat naștere unor dezbateri având în vedere evoluția moralei și afirmarea unei nudități fără conotații sexuale în contexte particulare (nuditate artistică, nudism). Rezultă dintr-o jurisprudență consacrată că infracțiunea de expunere sexuală incrimina, la momentul faptelor, un act care implică prezentarea unei părți sexuale a corpului și primirea unei anumite publicități. Pe lângă elementul material obiectiv al infracțiunii, nuditatea unei părți sexuale a corpului, actul trebuie să fie „în văzul tuturor» și într-un loc accesibil publicului. Faptul că expunerea este impusă unei alte persoane fără ca persoana să se poată aștepta la ea, fie prin surprindere, fie prin forță, justifică includerea acestui comportament în Codul penal la categoria „agresiune sexuală” și implică existența unei legături între încadrarea infracțiunii ca expunere sexuală și locul în care a fost săvârșită. În sfârșit, elementul moral al infracțiunii este constituit din simpla cunoaștere a caracterului impudic al actului de expunere și nu depinde de motivele autorului acestuia. Într-o decizie din 24 noiembrie 2021 (recursul nr. 21-81.412), Camera penală a Curții de Casație a decis, respingând recursul împotriva unei hotărâri prin care un bărbat a fost condamnat la o amendă penală

de 600 de euro pentru expunere sexuală, că:

6. Pentru a-l constata pe inculpat vinovat de expunere sexuală, hotărârea atacată arată că din constatările jandarmilor, confirmate prin fotografii, rezultă că domnul [K] [B] stătea dezbrăcat pe mal, cu fața spre malul unde erau prezenți martorii, adoptând o poziție care permitea să-i fie văzute organele genitale.
7. Judecătorii au adăugat că distanța care îi separă nu era suficientă pentru ca martorii să scape de vederea organelor genitale goale ale inculpatului și că, în plus, acesta din urmă a refuzat, în ciuda cererilor, să se îmbrace.
8. Ei afirmă că inculpatul și-a expus, de asemenea, nuditatea vederii oamenilor care navigau pe bărci, precum pietonilor.
9. Instanța a concluzionat că dorința domnului [B] de a-și impune nuditatea, știind că aceasta ofensează modestia altora, a reprezentat elementul intențional al infracțiunii.
10. Determinându-se acestea și întrucât infracțiunea de expunere sexuală nu presupune nici un comportament sexual sau obscen, nici intenția deliberată de a ofensa modestia altora, Curtea de Apel și-a justificat astfel decizia.

B. Cu privire la libertatea de exprimare a Femen

16. Într-o decizie din 23 ianuarie 2018 (apel nr. 17-80.524), Curtea de Casație s-a pronunțat asupra gesturilor obscene și remarcilor șocante față de Biserică ale activiștilor Femen în contextul demonstrațiilor care au avut loc în Franța împotriva proiectului de lege care autorizează căsătoria cuplurilor de același sex. În acest caz, Secția penală a respins recursul formulat de AGRIF (Association alliance générale contre le racisme et pour le respect de l'identité française et chrétienne) care contesta, în numele libertății de exprimare, respingerea cererilor sale de despăgubire împotriva acestor activiști, care au fost achitați de instanța penală pentru insultele publice aduse persoanelor din cauza religiei lor (articolul 33 din Legea din 29 iulie 1881 privind libertatea presei). Raționamentul reținut a fost următorul:

Din hotărârea atacată, din hotărârea pe care o confirmă și din înscrisurile din procedură reiese că, în cursul demonstrației organizate la 18 noiembrie 2012 de mai multe asociații împotriva proiectului de lege privind căsătoria cuplurilor de același sex, tinere femei aparținând mișcării Femen au apărut purtând potcap de călugărițe și spatele gol, precum și trunchiul pe care au fost scrise cuvintele „in gay we trust”, „saint esprit étroit”, „fuck church” și „occupe-toi de ton cul”; că au scandat sloganul „in gay we trust” și au fluturat aerosoli pe care scria „Holy sperm” și „Jesus sperm”; că în urma respingerii plângerii formulate de AGRIF aceasta din urmă a depus o plângere și a introdus o acțiune civilă pentru insulte publice aduse unor persoane ca urmare a apartenenței lor la o anumită religie; că șase membre ale mișcării Femen au fost puse sub acuzare sub această încadrare și au fost trimise în fața instanței penale, care le-a achitat; că AGRIF a atacat această decizie;

Având în vedere că, pentru a constata că nu există dovada unei culpe civile întemeiate pe și în limitele faptelor care fac obiectul urmăririi penale sus-menționate, hotărârea constată

că majoritatea sloganurilor au fost de natură parodică și că cel mai violent dintre ele „fuck church” a fost adresat unei instituții și nu uneia sau mai multor persoane specifice, într-un mod provocator, dar non-violent; că judecătorii au adăugat că Femen și-a exprimat astfel opoziția față de o demonstrație pe care o considerau intolerantă față de drepturile pe care intenționau să le apere, astfel încât este în discuție un conflict între două libertăți de exprimare, sub forme care rămân tolerabile într-o societate democratică;

Având în vedere că, în lumina acestor declarații, Curtea de Apel nu a ignorat textele menționate în motivare, întrucât, deși intruziunea Femen a constituit o perturbare în exercitarea manifestării de către alții și deși ținuta lor, deviind spre ridiculizarea celei a călugărițelor, sloganurile și gesturile lor, parțial obscene, au vizat în mod explicit învățăturile Bisericii Catolice, astfel încât să fie susceptibile să ofenseze persoanele prezente în convingerile lor religioase, acestea nu au fost, totuși, insultătoare pentru respectivele persoane din cauza apartenenței lor la acea religie; (...)

17. Curtea de Casație a trebuit, de asemenea, să ia în considerare caracterizarea infracțiunii de expunere sexuală în cazul unei activiste Femen care, la 5 iunie 2014, a desfigurat statuia de ceară a președintelui rus Vladimir Putin expusă la Muzeul Grévin din Paris și care era, de asemenea, urmărită penal pentru acte de deteriorare deliberată a proprietății altora. Într-o primă hotărâre din 10 ianuarie 2018, Camera penală a afirmat că infracțiunea de expunere sexuală rezultată din nuditatea sânelui feminin poate să existe chiar și în absența „oricărei conotații sexuale”. Prin urmare, a anulat hotărârea Curții de Apel care anulasese hotărârea Tribunalului Penal prin care inculpata fusese condamnată la o amendă de 1.500 EUR pentru cele două infracțiuni. Curtea de Casație a adoptat următoarea motivare:

(...) pentru a anula parțial hotărârea care i-a fost trimisă și a o achita pe doamna Z... în ceea ce privește infracțiunea de expunere sexuală, hotărârea a reținut că expunerea trunchiului unei femei în văzul altora, fără niciun element intenționat de natură sexuală, nu poate, având în vedere circumstanțele în care această expunere a avut loc la 5 iunie 2014, să fie calificată ca expunere sexuală, fiind vorba de utilizarea de către pârâtă a pieptului său gol care poartă un mesaj scris în scopul manifestării unei expresii fără nicio conotație sexuală;

Cu toate acestea, pronunțându-se în acest mod, deși a reținut, independent de motivele invocate de inculpată, care nu aveau niciun efect asupra elementelor constitutive ale infracțiunii, că și-a expus voluntar sânii într-un muzeu, un loc deschis publicului, Curtea de Apel a interpretat greșit sensul și domeniul de aplicare al textului menționat mai sus; (...)

În aceeași cauză retrimisă Curții de Casație după hotărârea unui complet diferit al Curții de Apel, printr-o a doua hotărâre din 26 februarie 2020 (apelul nr. 19-81.827, Bull. crim. 2020 nr. 2), Secția penală, respingând recursul formulat de Ministerul Public împotriva hotărârii Curții de Apel de achitare a inculpatei pentru acuzația de expunere sexuală, pe de o parte a reafirmat că infracțiunea de expunere sexuală există chiar și în lipsa intenției cu conotații sexuale din partea făptuitorului și, pe de altă parte, a confirmat achitarea inculpatei pe baza exercitării libertății sale de exprimare. Motivele relevante ale hotărârii sunt următoarele:

10. Pentru achitarea inculpatei de infracțiunea de expunere sexuală, Curtea de Apel a reținut că simpla expunere a sânilor unei femei nu intră în sfera infracțiunii prevăzute la articolul 222-32 din Codul penal, dacă intenția exprimată de autorul acesteia este lipsită de orice conotație sexuală, nu are ca scop ofensarea modestiei altora, ci este manifestarea unei opinii politice, protejată de articolul 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

11. Judecătorii au arătat că inculpata declarase că aparține mișcării „Femen”, care pretindea un „feminism radical”, ai cărei adepți își expun sânii goi pe care sunt aplicate mesaje politice, această formă de acțiune militantă fiind văzută ca un refuz al sexualizării corpului femeii și o reînsușire a acestuia de către activiste, prin expunerea nudității sale.

12. Hotărârea adaugă că viziunea societății asupra corpurilor femeilor a evoluat de-a lungul timpului și că expunerea frecventă a nudității feminine în presă sau publicitate, chiar și într-un context cu conotații sexuale puternice, nu dă naștere niciunei reacții în numele moralității publice.

13. Instanța de al doilea grad de jurisdicție a subliniat că, deși anumite acțiuni întreprinse de membrii mișcării „Femen” au fost sancționate ca încălcări intolerabile ale libertății de gândire și religioase, comportamentul pârâtei la Muzeul Grévin nu s-a încadrat într-un astfel de cadru și nu pare să contravină niciunui drept garantat de o prescripție legală sau de reglementare.

14. Curtea de Apel a statuat în mod greșit că simpla afișare a sânilor unei femei nu intră în domeniul de aplicare al infracțiunii prevăzute la articolul 222-32 din Codul penal, dacă intenția exprimată de autorul acesteia este lipsită de orice conotație sexuală.

15. Cu toate acestea, hotărârea nu atrage cenzura, deoarece din declarațiile judecătorilor de proces reiese că acest comportament al inculpatei face parte dintr-un demers de protest politic și că incriminarea acestuia, având în vedere natura și contextul comportamentului în cauză, ar constitui o ingerință disproporționată în exercitarea libertății de exprimare.

C. Cu privire la chestiunile prioritare de constituționalitate

18. Într-o decizie din 9 aprilie 2014 (recursul nr. 14-80.867), Curtea de Casație a decis că nu există motive pentru a sesiza Consiliul Constituțional privind QPC formulată după cum urmează, de către un bărbat care a contestat trimiterea sa în fața Curții cu jurați pentru acte de viol, agresiune sexuală agravată și expunere sexuală: «Articolul 222-32 din Codul penal este conform cu principiul legalității infracțiunilor și pedepselor, cu articolul 8 din Declarația drepturilor omului și cetățeanului din 1789 și cu articolul 34 din Constituție, care implică faptul că expunerea sexuală nu poate fi pedepsită penal decât dacă elementele constitutive ale infracțiunii sunt suficient definite de lege (...) ? ». Secția penală și-a motivat decizia după cum urmează:

Dispozițiile atacate sunt aplicabile procedurii;

Acestea nu au fost deja declarate conforme cu Constituția în motivarea și dispozitivul unei decizii a Consiliului Constituțional;

Cu toate acestea, întrebarea, care nu privește interpretarea unei dispoziții constituționale pe care Consiliul Constituțional nu a avut încă ocazia să o aplice, nu este nouă;

Și întrucât întrebarea preliminară nu este, în mod evident, de natură gravă, deoarece articolul

222-32 din Codul penal este redactat în termeni suficient de clari și preciși pentru a permite interpretarea sa, care intră în sfera de competență a instanței penale, fără riscul arbitrariului.

19. Printr-o decizie din 16 februarie 2022 (recurs nr. 21-82.392), Curtea de Casație a trebuit să se pronunțe din nou asupra aceleiași chestiuni în urma unei QPC transmise de trei activiste Femen urmărite penal pentru expunere sexuală pentru că au demonstrat cu sânnii goi în timpul comemorării, în 2018, a armistițiului din 11 noiembrie 1918 pe Champs Élysées și care fuseseră condamnate de Curtea de Apel la pedepse, pentru două dintre ele, de o lună de închisoare cu suspendare și, pentru a treia, de asemenea urmărită penal pentru fals și uz de fals, la două luni de închisoare cu suspendare. În speță, întrebarea a fost extinsă pentru a include caracterul discriminatoriu al infracțiunii în funcție de aspectul dacă nuditatea privea piepturi feminine sau masculine. Secția penală reiterează motivele parțial identice cu cele expuse în hotărârea sus-menționată din 9 aprilie 2014 (a se vedea punctul 18) pentru refuzul de a sesiza Consiliul Constituțional, în următorii termeni:

1. Problema prioritară de constituționalitate este formulată după cum urmează:

Dispozițiile articolelor 222-32 din Codul penal încalcă ele drepturile și libertățile garantate de Constituție, mai precis:

- articolele 5, 8 și 16 din Declarația drepturilor omului și cetățeanului din 1789 și articolul 34 din Constituție, precum și principiile legalității legii, clarității legii, previzibilității juridice și securității juridice, deoarece nu definesc în mod clar și precis elementele constitutive ale infracțiunii, în special noțiunea de „expunere sexuală”?

- principiul necesității și proporționalității pedepselor garantat de articolul 8 din Declarația drepturilor omului din 1789, deoarece permit pedepsirea penală a simplei nudități a torsului feminin în orice loc accesibil privirii publice?

- principiul egalității care decurge din articolele 1, 6 și 13 din Declarația drepturilor omului și cetățeanului, din principiul egalității între bărbați și femei, consacrat la al treilea paragraf al preambulului Constituției din 4 octombrie 1946, precum și din principiul nediscriminării, deoarece incriminează nuditatea torsului feminin, dar nu și pe cea a torsului masculin?

2. Dispoziția legislativă contestată este aplicabilă procedurii și nu a fost deja declarată conformă cu Constituția în motivarea și dispozitivul unei hotărâri a Consiliului Constituțional.

3. Întrebarea, care nu privește interpretarea unei dispoziții constituționale pe care Consiliul Constituțional nu a avut încă ocazia să o aplice, nu este nouă.

4. Întrebarea nu are un caracter grav, pentru motivele care urmează.

5. În primul rând, articolul 222-32 din Codul penal este redactat în termeni suficient de clari și preciși pentru a permite interpretarea sa, care este responsabilitatea judecătorului penal, sub supravegherea Curții de Casație, fără riscul arbitrariului.

6. În al doilea rând, sancțiunile prevăzute de dispoziția în litigiu, pe care judecătorul are competența de a le adapta în funcție de situația care i-a fost prezentată, au fost considerate necesare de legiuitor pentru a asigura menținerea ordinii publice și nu par a fi vădit disproporționate în raport cu scopul urmărit.

7. În al treilea rând, principiul egalității nu se opune nici ca legiuitorul să reglementeze situații diferite într-un mod diferit nici ca acesta să deroge de la egalitate din motive de interes general, iar articolul 222-32 din Codul penal se aplică atât bărbaților, cât și femeilor, chiar

dacă diferențele lor anatomice și reprezentările asociate acestora conduc la un conținut diferit al conceptului de expunere.

III. ALTE DOCUMENTE

20. Comisia Națională Consultativă pentru Drepturile Omului (CNCDH) a emis o opinie la 20 noiembrie 2018 „referitoare la violența sexuală: o urgență socială și de sănătate publică, o problemă legată de drepturile fundamentale” (*Jurnalul Oficial* din 25 noiembrie 2018) în care pune sub semnul întrebării, în partea intitulată „Clarificarea dispozițiilor penale referitoare la infracțiunile sexuale”, formularea anumitor dispoziții penale care, în opinia sa, merită revizuite pentru a fi suficient de precise și lizibile pentru a îndeplini cerințele principiului legalității dreptului penal. Ea citează în special cazul infracțiunii de expunere sexuală definită la articolul 222-32 din Codul penal și exemplul urmării penale a unei activiste Femen pe acest teme (a se vedea punctul 41 din opinie).

ÎN DREPT

I. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ARTICOLULUI 10 DIN CONVENȚIE

21. Reclamanta s-a plâns de condamnarea sa penală pentru acte de expunere sexuală comise într-o biserică în legătură cu o acțiune pe care a efectuat-o ca membră a Femen. Ea invocă o încălcare a articolului 10 din Convenție, potrivit căruia:

1. Orice persoană are dreptul la libertate de exprimare. Acest drept include libertatea de opinie și libertatea de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. (...)
2. Exercitarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru (...) apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a reputației sau a drepturilor altora, (...).

A. Cu privire la admisibilitate

22. Constatând că această plângere nu este vădit nefondată sau inadmisibilă pentru orice alt motiv menționat la articolul 35 din Convenție, Curtea o declară admisibilă.

B. Cu privire la fond

1. Argumentele părților

a) Reclamanta

23. Reclamanta a susținut, în primul rând, că lipsa de claritate și previzibilitate face ca ingerința în libertatea sa de exprimare recunoscută de Guvern să nu fie „prevăzută de lege” în sensul articolului 10, alineatul 2. În continuare, ea a afirmat că, deși s-ar putea considera că această ingerință urmărește un „scop legitim”, și anume combaterea unei eventuale încălcări a ordinii publice care rezultă dintr-o nuditate sexuală provocatoare, ea nu poate fi considerată „necesară într-o societate democratică” și proporțională cu acest obiectiv. Ea a subliniat, în această privință, că autoritățile naționale trebuiau să țină seama de dimensiunea politică aflată în centrul acțiunii sale militante, astfel cum au procedat pentru a înlătura infrațiunea de expunere sexuală a activistei Femen care și-a expus sânii la Muzeul Grévin (a se vedea punctul 17 de mai sus).

24. Reclamanta a considerat că, departe de a fi ofensatoare în mod gratuit sau de a căuta să deranjeze persoanele prezente în biserică pentru practicarea cultului lor, acțiunea sa a făcut parte dintr-o dezbatere publică privind locul femeilor în societate și a fost menită să transmită un mesaj privind poziția Bisericii Catolice cu privire la avort. În acest sens, a reamintit că protecția articolului 10 trebuie să se extindă la ideile care ofensează sau șochează o parte a populației. În plus, ea a contestat necesitatea de a concilia, în speță, două libertăți fundamentale protejate de articolele 9 și 10 din Convenție în lipsa oricărei ingerințe în libertatea religioasă. A adăugat că acea condamnarea penală care i-a fost aplicată, o pedeapsă cu închisoarea cu suspendare, o pedeapsă privativă de libertate, nu poate conduce la concluzia că ingerința în libertatea sa de exprimare este proporțională.

b) Guvernul

25. Guvernul nu a contestat faptul că această condamnare a reclamantei a constituit o ingerință în dreptul său la libertatea de exprimare. Cu toate acestea, el consideră că sunt îndeplinite cele trei condiții pentru respectarea libertății de exprimare. În primul rând, în ceea ce privește existența unei ingerințe „prevăzute de lege”, el consideră că această condamnare a reclamantei pentru infrațiunea de expunere sexuală a rezultat din lege și dintr-o interpretare accesibilă și previzibilă a jurisprudenței. În această privință, el susține că modul de redactare a articolului 222-32 din Codul penal implică afișarea unei părți sexuale a corpului, dând un conținut obiectiv comportamentului incriminat, și că infrațiunea este constituită și din caracterul public al faptei și din elementul moral, care trebuie diferențiat de motivul infracțiunii, în conformitate cu un principiu general al dreptului penal francez. În ceea ce privește nuditatea sânilor unei femei, Guvernul a remarcat că aceasta a fost considerată în mod constant de jurisprudență ca nuditate a unei părți intime a corpului. Acesta a subliniat, de asemenea, că în hotărârile sale Curtea de Casație a reamintit caracterul suficient de clar și precis al articolului 222-32 menționat mai sus, refuzând să transmită Consiliului Constituțional o QPC referitoare la conformitatea acestui articol cu principiul legalității infracțiunilor și pedepselor (a se vedea paragraful

18). Guvernul a concluzionat că interpretarea acestui articol de către instanțele naționale poate fi efectuată fără riscul arbitrariului și, astfel, este de competența instanțelor.

26. În ceea ce privește existența unui „scop legitim” urmărit prin ingerința în libertatea de exprimare a reclamantei, Guvernul a considerat apoi că acesta rezultă din necesitatea de a proteja moralitatea, ordinea publică și drepturile altora.

27. În cele din urmă, în ceea ce privește „necesitatea ingerinței într-o societate democratică”, Guvernul a declarat că această condamnare penală a reclamantei nu a fost în niciun fel legată de natura ideilor exprimate cu privire la avort sau de o lipsă de respect față de credințele altora, deoarece numai forma și nu conținutul mesajului exprimat a fost pedepsită în cazul de față. Referindu-se în special la hotărârea *Aydın Tatlav c. Turciei* (cererea nr. 50692/99, 2 mai 2006), acesta subliniază că exercitarea libertății de exprimare implică de asemenea îndatoriri și responsabilități, inclusiv obligația, în contextul convingerilor religioase, de a evita exprimările care sunt în mod gratuit ofensatoare pentru alții și profanatoare, precum și obligația de a respecta dreptul penal comun. Guvernul consideră că statele se bucură, de asemenea, de o marjă de apreciere în acest domeniu pentru a pedepsi, în caz de „nevoie socială urgentă”, anumite forme de comportament considerate incompatibile cu respectarea libertății de conștiință și religie a altora. El a susținut că, în speță, comportamentul reclamantei a urmărit să ofenseze în mod deliberat sentimentele religioase ale persoanelor prezente în biserică, deducând de aici că există o marjă de apreciere în ceea ce privește mijloacele de sancționare a acestui comportament.

28. Guvernul a remarcat, de asemenea, că motivele invocate de instanțele naționale au fost suficiente și relevante, acestea menționând că activismul reclamantei nu s-a limitat la o contribuție la dezbateră privind drepturile femeilor, ci a avut scopul, de asemenea, de a ofensa alte persoane prin, printre altele, expunerea sexuală, care se pedepsește conform dreptului penal. El a adăugat că acestea au justificat astfel sancțiunea aplicată reclamantei, sancțiune rezonabilă având în vedere împrejurările cauzei și drepturile în discuție, atât în ceea ce privește pedeapsa, cât și cuantumul despăgubirilor civile acordate slujitorului bisericii. A concluzionat că există un echilibru just, în circumstanțele cauzei, între protecția libertății de exprimare a reclamantei și protecția drepturilor celorlalți.

2. Aprecierea Curții

29. În ceea ce privește existența unei ingerințe în exercitarea de către reclamantă a dreptului la libertatea de exprimare, Curtea a notat că, fără a contesta existența unei astfel de ingerințe, Guvernul a susținut că reclamanta a fost pedepsită nu din cauza ideilor pe care le apăra, ci din cauza comiterii unei infracțiuni de natură sexuală (a se vedea paragraful 27).

30. În această privință și cu titlu introductiv, Curtea reamintește că ideile sau opiniile unei persoane pot fi exprimate prin conduită sau comportament (a se vedea, de exemplu, *Mătășaru c. Republicii Moldova*, nr. 69714/16 și 71685/16, § 29, 15 ianuarie 2019, *Ibrahimov și Mammadov c. Azerbaidjanului*, nr. 63571/16 și alte 5, §§ 166 și 167, 13 februarie 2020, și *Handzhyski c. Bulgariei*, nr. 10783/14, § 45, 6 aprilie 2021) și că a hotărât deja că articolul 10 poate fi aplicat modurilor de exprimare artistică, arta și creația

contribuind la schimbul de idei și opinii (a se vedea în special *Müller și alții c. Elveției*, citată anterior, §§ 27 și 33, *Ulusoy și alții c. Turciei*, nr. 34797/03, §§ 28 și 29, 3 mai 2007). Astfel, Curtea a acceptat că domeniul de aplicare al libertății de exprimare protejată de articolul 10 include „spectacolele” constând dintr-un amestec de exprimări verbale și comportamentale care pot fi analizate ca o formă de exprimare artistică și politică (a se vedea, în special, în legătură cu un spectacol muzical al trupei punk feministe ruse Pussy Riot într-o catedrală, *Mariya Alekhina și alții c. Rusiei*, nr. 38004/12, §§ 202-206, 17 iulie 2018). Curtea a acceptat, de asemenea, într-un alt context, că nuditatea publică poate fi considerată una dintre formele libertății de exprimare (a se vedea *Gough c. Regatului Unit*, nr. 49327/11, § 150, 28 octombrie 2014). Cu toate acestea, în hotărârea menționată mai sus în cauza *Mariya Alekhina și alții*, Curtea a reamintit că, în ciuda importanței acordate libertății de exprimare, articolul 10 nu oferă libertatea de a alege un forum pentru exercitarea acestui drept și a precizat că desfășurarea unei interpretări artistice sau susținerea unui discurs politic într-un loc liber accesibil publicului ar putea implica, în funcție de natura și funcția locului, respectarea anumitor reguli de conduită prescrise (a se vedea *Mariya Alekhina și alții*, citată mai sus, § 213).

31. În speță, Curtea consideră, la fel ca și părțile, că această condamnare, care privește o parte din „reprezentăția” militantă a reclamantei, a constituit o ingerință în exercitarea dreptului la libertatea de exprimare protejată de articolul 10 § 1 din Convenție. O astfel de ingerință încalcă articolul 10, cu excepția cazului în care, fiind „prevăzută de lege”, urmărește unul sau mai multe obiective legitime în sensul celui de-al doilea paragraf al acestei dispoziții și este „necesară într-o societate democratică” pentru atingerea acestora.

a) Prevăzută de lege

i. Principii generale

32. Curtea face trimitere la principiile referitoare la cerința previzibilității legii din punctul de vedere al articolului 10, astfel cum sunt enunțate în cauzele *Perinçek c. Elveției* ([GC], nr. 27510/08, §§ 131136, CEDO 2015 (extrase)) și *Selahattin Demirtaş c. Turciei* (nr. 2) ([GC], nr. 14305/17, § 249-254, 22 decembrie 2020).

33. În special, Curtea a subliniat că o normă nu poate fi considerată „lege” decât atunci când este enunțată cu suficientă precizie pentru a permite justițiabilului să-și reglementeze comportamentul. Cu ajutorul unor consilieri în cunoștință de cauză, dacă este necesar, acesta trebuie să fie în măsură să prevadă, într-o măsură rezonabilă în circumstanțele cauzei, consecințele care pot fi asociate unei anumite fapte. Cu toate acestea, Curtea a precizat că aceste consecințe nu trebuiau să fie previzibile cu certitudine absolută, întrucât experiența a demonstrat că acest lucru nu este posibil. Chiar și în cazurile în care ingerința în dreptul reclamanților la libertatea de exprimare a luat forma unei „sanțiuni” penale, Curtea a recunoscut imposibilitatea obținerii unei precizii absolute în elaborarea legilor, în special în domeniile în care situația variază în funcție de opiniile predominante în societate, și a recunoscut că necesitatea de a evita rigiditatea și de a se adapta la circumstanțele în schimbare înseamnă că multe legi au recurs la formule mai mult sau mai puțin vagi a căror interpretare și aplicare depind de practică (a se vedea, printre multe altele, *Müller și alții c. Elveției*, 24 mai 1988, § 29, seria A nr. 133, *Tammer c. Estoniei*, nr. 41205/98, § 37, CEDO

2001-I, și *Chauvy și alții c. Franței*, nr. 64915/01, § 43, CEDO 2004-VI).

34. Curtea reamintește, de asemenea, că termenul „lege” (“law”) utilizat în articolul 10 § 2 și în alte articole ale Convenției corespunde celui de „drept” (“law”) din articolul 7 (*Grigoriades c. Greciei*, 25 noiembrie 1997, § 50, *Recueil des arrêts et décisions*, 1997-VII, *Başkaya și Okçuoğlu c. Turciei* [GC], nr. 23536/94 și 24408/94, § 49, CEDO 1999-IV, și *Erdoğdu și İnce c. Turciei* [GC], nr. 25067/94 și 25068/94, § 59, CEDO 1999-IV). Potrivit jurisprudenței constante a Curții în materia articolului 7, cerința potrivit căreia legea trebuie să definească în mod clar infracțiunile este îndeplinită atunci când justițiabilul poate ști, din modul de redactare a dispoziției în cauză – dacă este nevoie, cu ajutorul interpretării date acesteia de instanțe – care sunt acțiunile și omisiunile care angajează răspunderea sa penală (a se vedea, printre altele, *Kononov c. Letoniei* [GC], nr. 36376/04, § 185, CEDO 2010, *Del Río Prada c. Spaniei* [GC], nr. 42750/09, § 79, CEDO 2013, *Rohlena c. Republicii Cehe* [GC], nr. 59552/08, § 50, CEDO 2015 și, într-o cauză care implică atât articolul 7, cât și articolul 10 din Convenție, *Radio France și alții c. Franței*, nr. 53984/00, § 20, CEDO 2004-II). Articolul 7 nu interzice clarificarea graduală a normelor privind răspunderea penală prin interpretare judiciară de la un caz la altul, cu condiția ca rezultatul să fie compatibil cu fondul infracțiunii și previzibil în mod rezonabil (*Kononov*, § 185, *Del Río Prada*, § 93 și *Rohlena*, § 50, citate mai sus).

35. Nu este de competența Curții să se pronunțe cu privire la oportunitatea tehnicilor alese de legiuitorul statului pârât pentru a reglementa un anumit domeniu (*Selahattin Demirtaş*, citată anterior, § 251) sau să examineze dreptul intern în abstract (*Magyar Kétfarkú Kutya Párt c. Ungariei* [GC], nr. 201/17, § 96, 20 ianuarie 2020). Într-adevăr, rolul Curții se limitează la a verifica dacă metodele adoptate și consecințele pe care le implică sunt conforme cu Convenția (*Magyar Helsinki Bizottság c. Ungariei* [GC], nr. 18030/11, § 184, 8 noiembrie 2016).

ii. *Aplicarea în prezenta cauză*

36. Cu titlu introductiv, Curtea arată că din principiile enunțate mai sus rezultă că întrebarea decisivă care se ridică în acest stadiu este dacă, atunci când a adoptat comportamentul pentru care a fost condamnată, reclamanta știa sau ar fi trebuit să știe – cu ajutorul unei consilieri informate, dacă era necesar – că acțiunile sale erau de natură să angajeze răspunderea sa penală în temeiul articolului 222-32 din Codul penal (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Perinçek*, citată anterior, § 137).

37. În primul rând, Curtea arată că articolul 222-32 menționat anterior nu definește noțiunea de expunere sexuală și că evoluția moravurilor a putut da naștere unei dezbatere în fața instanțelor naționale cu privire la natura sexuală a pieptului gol al unei femei, precum și cu privire la existența unei discriminări între bărbați și femei care rezultă din aceasta (a se vedea paragrafele 15 și 19 de mai sus). În această privință, Curtea observă că, în lipsa unei sesizări a Curții de Casație legată de o QPC cu privire la caracterul suficient de precis al infracțiunii de expunere sexuală, Consiliul Constituțional nu a fost în măsură să se pronunțe cu privire la acest aspect. Curtea observă, de asemenea, recomandarea Comisiei Naționale Consultative pentru Drepturile Omului ca detaliile infracțiunii să fie clarificate în lege (a se vedea paragraful 20). În opinia Curții, chiar dacă sunt de natură să pună la îndoială calitatea legii în sensul jurisprudenței Curții, aceste elemente nu merg totuși până

la a pune sub semnul întrebării previzibilitatea procedurii penale împotriva reclamantei, decizia privind procedura fiind de competența parchetului, întrucât, în conformitate cu jurisprudența stabilită la data faptelor în cauză, nuditatea pieptului femeii era de natură să caracterizeze elementul material al infracțiunii, care de altfel era clar prevăzut în Codul penal (a se vedea paragraful 14). Curtea observă că această interpretare nu s-a schimbat nici după faptele imputate reclamantei, în special cu ocazia a două QPC care nu au fost transmise Consiliului Constituțional de către Curtea de Casație (a se vedea paragrafele 18 și 19). Coerența acestei interpretări, consacrată de jurisprudența reafirmată ulterior faptelor în cauză, confirmă caracterul previzibil în mod rezonabil pentru reclamantă al stabilirii domeniului de aplicare a infracțiunii penale în cauză și, prin urmare, al incriminării penale a comportamentului său.

38. În al doilea rând, Curtea observă că, deși reclamanta a acționat singură în ziua evenimentelor, acțiunea sa a fost organizată cu sprijinul mișcării Femen, care era deprinsă să se confrunte cu autoritățile naționale din cauza acțiunilor sale militante deliberat provocatoare. Având în vedere apartenența sa la această mișcare și modul în care și-a pregătit acțiunea, care a fost transmisă pe site-ul internet francez al Femen, elemente care au fost menționate în cursul anchetei penale (a se vedea punctul 6), trebuie să se considere că reclamanta, care putea, dacă era cazul, să beneficieze de consilierea unor avocați specializați, a cunoscut dreptul și jurisprudența constantă aplicabile în materie.

39. Curtea a concluzionat că reclamanta se putea aștepta în mod rezonabil ca acest comportament să atragă consecințe penale pentru ea.

40. În consecință, ingerința în exercitarea de către reclamantă a dreptului la libertatea de exprimare poate fi considerată suficient de previzibilă și, prin urmare, „prevăzută de lege” în sensul articolului 10 § 2 din Convenție.

b) Scop legitim

41. Curtea consideră, ceea ce nu este contestat de părți (a se vedea paragrafele 23 și 26), că ingerința în libertatea de exprimare a reclamantei a urmărit o serie de scopuri legitime în sensul articolului 10 § 2, și anume protecția moralei și a drepturilor altora, păstrarea ordinii și prevenirea infracțiunilor. În cazul de față, Curtea a admis, atunci când a examinat caracterul previzibil al ingerinței în libertatea de exprimare a reclamantei (a se vedea paragrafele 37-39 de mai sus), că instanțele naționale pot lua în considerare în mod legitim sancționarea comportamentului unei persoane care arată o parte sexuală a corpului său, în sensul dreptului penal intern, într-un loc public, cum ar fi o biserică.

c) Necesară într-o societate democratică

i. Principii generale

42. Curtea reamintește principiile fundamentale care reies din jurisprudența sa cu privire la articolul 10, astfel cum au fost enunțate de la hotărârea *Handyside c. Marii Britanii* (7 decembrie 1976, seria A nr. 24) și reafirmate constant de atunci (a se vedea, printre multe altele, hotărârile *Morice c. Franței* [GC], nr. 29369/10, § 124, CEDO 2015, *Delfi AS c. Estoniei* [GC], nr. 64569/09, § 131-139, CEDO 2015, *Perinçek*, citată anterior, § 196 și 197, precum și jurisprudența menționată în acestea): libertatea de exprimare

este unul dintre fundamentele esențiale ale unei societăți democratice. Sub rezerva art. 10 paragraful 2, ea se aplică nu numai „informațiilor” sau „ideilor” care sunt primite favorabil sau considerate inofensive sau indiferente, ci și celor care offensează, șochează sau provoacă îngrijorare.

43. Când analizează dacă restrângerile drepturilor și libertăților garantate de Convenție pot fi considerate „necesare într-o societate democratică”, Curtea evaluează, în special, în circumstanțele cauzei, dacă ingerința corespunde unei „nevoi sociale presante” (*Wingrove c. Regatului Unit*, 25 noiembrie 1996, § 53, *Recueil des arrêts et décisions*, 1996-V, *Murphy c. Irlandei*, 44179/98, § 68, CEDO 2003IX).

44. Deși nu este de competența Curții să se substituie autorităților naționale competente, este de competența sa să verifice deciziile pe care acestea le-au adoptat în raport cu articolul 10. Nu rezultă că trebuie să se limiteze la a examina dacă statul pârât a exercitat această putere de apreciere cu bună-credință, cu atenție și în mod rezonabil: ea trebuie să examineze ingerința în cauză în lumina întregii situații pentru a stabili dacă aceasta a fost proporțională cu obiectivul legitim urmărit și dacă motivele invocate de autoritățile naționale pentru a o justifica sunt „pertinente și suficiente”.

45. Pentru a aprecia relevanța și suficiența concluziilor la care au ajuns instanțele naționale, Curtea, în conformitate cu principiul subsidiarității, ia în considerare modul în care acestea au pus în balanță interesele concurente aflate în joc, în lumina jurisprudenței sale bine stabilite în materie (a se vedea *Erla Hlynisdottir c. Islandei* (nr. 2), nr. 54125/10, § 54, 21 octombrie 2014, *Ergündoğan c. Turciei*, nr. 48979/10, § 24, 17 aprilie 2018). Curtea reamintește deosebită importanță a calității controlului jurisdicțional al necesității măsurii în contextul evaluării proporționalității în temeiul articolului 10 din Convenție (a se vedea *Animal Defenders International c. Regatului Unit* [GC], nr. 48876/08, § 108, CEDO 2013 (extrase)). Astfel, lipsa unui control jurisdicțional efectiv al măsurii în cauză poate justifica constatarea unei încălcări a articolului 10 (*Matúz c. Ungariei*, nr. 73571/10, § 35, 21 octombrie 2014, *Ergündoğan*, citată anterior, *ibidem*).

46. În sfârșit, Curtea reamintește că natura și severitatea sancțiunilor impuse sunt factori care trebuie luați în considerare atunci când se măsoară proporționalitatea ingerinței. În această privință, Curtea a avut în mod repetat ocazia să sublinieze, în contextul cauzelor referitoare la articolul 10 din Convenție, că impunerea unei condamnări penale constituie una dintre cele mai grave forme de ingerință în dreptul la libertatea de exprimare (a se vedea, printre altele, *Reichman c. Franței*, nr. 50147/11, § 73, 12 iulie 2016, *Lacroix c. Franței*, nr. 41519/12, § 50, 7 septembrie 2017, și *Tête c. Franței*, nr. 59636/16, § 68, 26 martie 2020). Curtea reiterează că autoritățile naționale trebuie să dea dovadă de reținere în utilizarea procedurilor penale, în special în ceea ce privește aplicarea unei pedepse cu închisoarea care are un efect deosebit de descurajator asupra exercitării libertății de exprimare (a se vedea *Cumpănă și Mazăre c. României*, nr. 33348/96, § 116, CEDO 2004-XI, *Morice*, citată mai sus, §§ 127 și 176, și *Mariya Alekhina și alții c. Rusiei*, citată mai sus, § 227).

ii. *Aplicarea în prezenta cauză*

47. Curtea notează că în speță condamnarea reclamantei s-a bazat pe caracterizarea infracțiunii de expunere sexuală. Potrivit guvernului, nu s-a intenționat sancționarea

ideilor și opiniilor sale critice cu privire la doctrina Bisericii Catolice.

48. Cu toate acestea, Curtea consideră, așa cum a menționat mai sus (a se vedea paragraful 31), că, având în vedere natura sa militantă, acțiunea reclamantei, care a urmărit să-și exprime convingerile politice, în conformitate cu pozițiile apărute de mișcarea Femen în numele căreia acționa, trebuie considerată ca reprezentând o „reprezentare” care intră în domeniul de aplicare al articolului 10. Punerea în scenă realizată de reclamantă, cu pieptul gol, care a fost organizată în conformitate cu procedurile stabilite de mișcarea Femen, urmarea să transmită, într-un lăcaș de cult simbolic, un mesaj referitor la o dezbatere publică și socială cu privire la poziția Bisericii Catolice referitoare la o problemă sensibilă și controversată, și anume dreptul femeilor de a dispune liber de corpurile lor, inclusiv dreptul la avort.

49. În aceste condiții, Curtea consideră că, deși a fost exercitată în speță într-un mod susceptibil să aducă atingere convingerilor personale intime referitoare la moralitate sau chiar la religie, având în vedere locul ales pentru reprezentare, unde, prin definiție, puteau fi găsiți mai mulți credincioși decât în orice alt loc (a se vedea *Otto-Preminger-Institut c. Austriei*, 20 septembrie 1994, § 50, seria A nr. 295-A, *Wingrove*, citată mai sus, § 58, și *Murphy*, citată mai sus, § 67), libertatea de exprimare a reclamantei trebuia să se bucure de un nivel suficient de protecție, însoțit de o marjă redusă de apreciere din partea autorităților naționale, deoarece conținutul mesajului său era legat de o chestiune de interes public (*Morice*, citată mai sus, § 125, și referințele citate, *Mariya Alekhina și alții*, citată mai sus, § 212).

50. Curtea reamintește că nu este necesar să se pronunțe asupra elementelor constitutive ale infracțiunii de expunere sexuală. În speță și contrar a ceea ce reclamanta o invită să facă, nu este de competența sa să stabilească dacă este sau nu necesar să se țină seama de motivele persoanei acuzate pentru a caracteriza această infracțiune. Este în primul rând de competența autorităților naționale, în special a instanțelor, să interpreteze și să aplice dreptul național și, după evaluarea faptelor în litigiu și a contextului acestora și după examinarea existenței elementelor constitutive ale infracțiunii, să concluzioneze dacă inculpatul trebuie sau nu trebuie să fie găsit vinovat (a se vedea, printre multe altele, *Lhideux și Isorni c. Franței*, 23 septembrie 1998, § 50, *Recueil des arrêts et décisions*, 1998-VII). De asemenea, stabilirea pedepselor este, în principiu, prerogativa instanțelor naționale (*Cumpănă și Mazăre*, citată mai sus, § 115).

51. În speță, Curtea observă că reprezentarea reclamantei a avut loc într-o biserică și reamintește că a acceptat deja, într-o situație similară, că un astfel de comportament poate fi considerat ca ignorând regulile de conduită acceptabile într-un lăcaș de cult și că a dedus de aici că impunerea anumitor sancțiuni poate fi, în principiu, justificată de imperativele de protecție a drepturilor altora (a se vedea *Mariya Alekhina și alții*, citată mai sus, § 214). Cu toate acestea, în speță, în ceea ce privește pedeapsa aplicată reclamantei, Curtea este, în primul rând, uimită de severitatea pedepsei aplicate de instanțele naționale, care nu au explicat totuși de ce a fost necesară o pedeapsă cu închisoarea pentru a asigura protecția ordinii publice, a moralei și a drepturilor altora în circumstanțele cauzei.

52. Curtea arată, în această privință, că pedeapsa de o lună de închisoare cu suspendare aplicată reclamantei este o pedeapsă privativă de libertate care poate fi executată în cazul

unei noi condamnări și care a fost înscrisă în cazierul său judiciar. Pe lângă gravitatea sancțiunii penale aplicate, reclamantei i s-a imputat și o sumă relativ ridicată în temeiul intereselor civile (a se vedea paragraful 9).

53. Curtea reamintește că o pedeapsă cu închisoarea impusă în contextul unei dezbateri politice sau de interes public nu este compatibilă cu libertatea de exprimare garantată de articolul 10 din Convenție decât în circumstanțe excepționale, precum atunci când alte drepturi fundamentale au fost grav încălcate, cum ar fi, de exemplu, în cazul diseminării discursului de ură sau al incitării la violență (a se vedea, printre altele, *Otegi Mondragon c. Spaniei*, nr. 2034/07, § 59, 15 martie 2011, *Stern Taulats și Roura Capellera v. Spaniei*, nr. 51168/15, § 34, 13 martie 2018). În speță, acțiunea reclamantei, care nu a fost acuzată de niciun comportament insultător sau instigator la ură, oricât de ofensatoare ar fi fost pentru alții, având în vedere nuditatea pe care a impus-o într-un loc public, comportament pedepsit de dreptul penal intern, a avut ca unic obiectiv să contribuie, printr-un spectacol deliberat provocator, la dezbaterea publică privind drepturile femeilor, mai precis privind dreptul la avort. În cazierul judiciar al reclamantei nu a fost înregistrată nicio condamnare anterioară. Aceasta era integrată social și profesional, obținând venituri, astfel încât referirea la „personalitatea făptuitoarei” pentru justificarea pedepsei nu se referea la niciun element precis și nefavorabil (a se vedea paragraful 12) și nici nu justifica alegerea de a nu decide pentru o pedeapsa neprivativa de libertate.

54. Curtea observă, în speță, că instanțele naționale au ales o pedeapsă cu închisoarea care, chiar dacă este suspendată, nu poate fi considerată pedeapsa cea mai moderată, cum impune jurisprudența Curții atunci când este în joc libertatea de exprimare a persoanei pedepsite (*Morice*, citată mai sus, § 176, *Reichman*, citată mai sus, § 73), domeniu în care, astfel cum s-a menționat mai sus (a se vedea paragraful 46), recurgerea la procedurile penale ar trebui aleasă numai cu reținere de către autoritățile naționale.

55. În lumina considerațiilor de mai sus și pentru a examina dacă natura și severitatea pedepsei aplicate reclamantei au fost totuși justificate în circumstanțele cauzei, Curtea trebuie, în al doilea rând, să ia în considerare, așa cum a arătat mai sus (a se vedea paragrafele 44-45), existența unor motive relevante și suficiente dezvoltate de instanțele naționale.

56. În această privință, se reamintește că, în măsura în care acestea au examinat cu atenție faptele, au aplicat, în conformitate cu Convenția și jurisprudența sa, standardele relevante pentru protecția drepturilor omului și au stabilit un echilibru just între interesele individului și interesul public în cazul respectiv, sunt necesare motive serioase pentru ca opinia Curții să fie substituită opiniei instanțelor naționale (a se vedea jurisprudența recentă în privința articolului 8, *I.M. c. Elveției*, nr. 23887/16, § 72, 9 aprilie 2019, *M.A. c. Danemarcei* [GC], nr. 6697/18, § 149, 9 iulie 2021 și în privința articolului 10, *Sellami c. Franței*, nr. 61470/15, § 46, 17 decembrie 2020).

57. Curtea subliniază că această evaluare comparativă a intereselor în cauză este distinctă de controlul pe care trebuie să îl exercite, în alte situații, privind motivele invocate de instanța națională atunci când împrejurările cauzei conduc la stabilirea unui echilibru între două libertăți egal protejate de Convenție (a se vedea, cu privire la punerea în echilibru a articolelor 10 și 8 din Convenție, *MGN Limited c. Regatului Unit*, nr.

39401/04, § 142, 18 ianuarie 2011, *Couderc și Hachette Filipacchi Associés c. Franței* [GC], nr. 40454/07, § 79, CEDO 2015 (extrase), *Ergündoğan c. Turciei*, citată mai sus, § 30, sau între libertățile protejate de articolele 10 și 9 din Convenție, *Otto-Preminger-Institut c. Austriei*, citată mai sus, § 55, *Aydın Tatlav c. Turciei*, nr. 50692/99, § 26, 2 mai 2006)..

58. În speță, pentru a aprecia necesitatea ingerinței în libertatea de exprimare a reclamantei și pentru a stabili dacă comportamentul acesteia justifica o sancțiune, instanțele naționale s-au referit, astfel cum reiese din motivarea deciziilor lor, la anumite principii identificate de Curte în jurisprudența sa referitoare la articolul 10 din Convenție. Astfel, ele au invocat, atât în primă instanță, cât și în apel, proporționalitatea ingerinței „cu nevoia socială imperativă de a-i proteja pe alții de vederea într-un lăcaș de cult a unei acțiuni desfășurate pe jumătate dezbrăcată pe care unii ar putea să o considere șocantă” (a se vedea paragrafele 8 și 11 de mai sus). Curtea de Apel a reținut, de asemenea, că „ceea ce pârâta a considerat a fi libertatea sa de exprimare a avut efectul de a interfera grav cu libertatea de gândire a altora, precum și cu libertatea religioasă în general” (a se vedea paragraful 11). Curtea de Casație a confirmat apoi această analiză, întemeindu-și respingerea recursului reclamantei pe necesitatea de a concilia două libertăți protejate de Convenție, și anume libertatea de exprimare, pe de o parte, și libertatea de conștiință și religie protejate de articolul 9, pe de altă parte, descrise în prezenta cauză ca dreptul „de a nu fi deranjat în practicarea religiei sale” (a se vedea paragraful 13).

59. Curtea observă, mai întâi, că din această motivare rezultă că atât Curtea de Apel, cât și Curtea de Casație au pus în balanță nu numai interesele divergente aflate în joc, ci și două libertăți protejate de Convenție, și anume libertatea de exprimare, pe de o parte, și libertatea de conștiință și de religie, pe de altă parte.

60. Însă Curtea constată, după cum arată reclamanta în observațiile sale (a se vedea paragraful 24), că sancțiunea penală care i-a fost aplicată pentru infracțiunea de expunere sexuală, pentru că și-a dezgolit sânii într-un loc public, nu a fost menită să pedepsească o încălcare a libertății de conștiință și de religie. Desigur, prin alegerea locului de desfășurare a reprezentației sale (o biserică) și a simbolurilor legate de religie utilizate în punerea în scenă (poziția în fața altarului, brațele în formă de cruce, reprezentarea unei rugăciuni, vâlul peste păr), reclamanta a adoptat un comportament susceptibil să ofenseze nu numai convingerile morale ale slujitorilor religiei și ale persoanelor prezente, ci și credințele lor religioase. Rezultă că, deși circumstanțele locului și simbolurile la care a recurs reclamanta trebuiau neapărat să fie luate în considerare ca factori contextuali pentru a aprecia interesele divergente în joc, instanțele naționale nu erau obligate, având în vedere obiectul infracțiunii în cauză, să stabilească un echilibru între libertatea de exprimare revendicată de reclamantă și dreptul la libertatea de conștiință și de religie protejat de articolul 9 din convenție.

61. De altfel, Curtea observă că instanțele naționale, deși au ales să adopte o motivare privind libertatea religioasă, nu au examinat dacă acțiunea reclamantei a fost „ofensatoare în mod gratuit” pentru convingerile religioase (*Otto-Preminger-Institut*, citat mai sus, § 49), dacă a fost insultătoare sau dacă a incitat la lipsă de respect sau ură față de Biserica Catolică (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Giniewski c. Franței*, nr. 64016/00, § 52, 31

ianuarie 2006, și *Mariya Alekhina și alții*, citată anterior, §§ 217-226 și numeroasele referințe citate acolo).

62. De asemenea, Curtea observă că, deși au considerat că ea a deranjat alte persoane în practicarea religiei (a se vedea paragrafele 11 și 13), instanțele naționale nu au luat în considerare nici faptul că reclamanta a acționat în afara unor activități de cult – nu era în desfășurare nicio slujbă la momentul evenimentelor și un cor repeta fără ca reclamanta să fie la vedere –, că nu s-a contestat faptul că acțiunea sa a avut loc pentru scurt timp, fără declamarea sloganurilor afișate pe corpul său și că ea a părăsit biserica de îndată ce i s-a cerut acest lucru.

63. Curtea trebuie apoi să verifice dacă, în cadrul controlului pe care trebuie să îl efectueze în temeiul articolului 10 alineatul (2), instanța națională a conciliat în mod corespunzător interesele divergente legate de, pe de o parte, dreptul reclamantei de a comunica publicului opiniile sale cu privire la drepturile care trebuie recunoscute femeilor, inclusiv dreptul de a dispune de corpurile lor și, pe de altă parte, dreptul altora la respectarea moralității și a ordinii publice. Or, Curtea subliniază că această examinare putea fi efectuată în mod corect de către instanțele naționale numai printr-o analiză a tuturor elementelor în litigiu referitoare la contextul acțiunii în cauză și la motivele reclamantei.

64. În această privință, Curtea observă că, în speță, instanțele naționale, și în special Curtea de Apel, nu au ignorat declarațiile reclamantei din timpul anchetei penale, descriind motivațiile politice și feministe ale acțiunii sale, care făcea parte dintr-o mișcare colectivă și internațională menită să conteste, într-o manieră deliberat ascuțită și șocantă pentru convingerile altora, poziția Bisericii Catolice cu privire la drepturile femeilor (a se vedea paragrafele 10-11). Cu toate acestea, ele s-au limitat la examinarea problemei nudității pieptului său într-un lăcaș de cult, separat de spectacolul global din care făcea parte, fără a lua în considerare, în balanța intereselor implicate, semnificația dată comportamentului său de către reclamantă. În special, instanțele naționale au refuzat să ia în considerare semnificația inscripțiilor de pe pieptul și spatele reclamantei, care purtau un mesaj feminist cu referire la manifestul pro-avort din 1971 cunoscut sub numele de „manifestul celor 343 de târfe”. Ele au relatat, fără a pune în contextul ideilor promovate de reclamantă, punerea în scenă a unui „avort al lui Isus”. Acestea nu au luat în considerare nici explicațiile furnizate de reclamantă cu privire la semnificația dată nudității lor de către activistele Femen, printre care se număra, ai căror sâni goi servesc drept „standard politic”, sau cu privire la locul acțiunii sale, și anume un lăcaș de cult bine-cunoscut publicului, ales în scopul de a promova mediatizarea acestei acțiuni.

65. Curtea concluzionează că motivele reținute de instanțele naționale nu sunt de natură să îi permită să considere că, în speță, acestea au pus în balanță interesele implicate într-un mod adecvat și în conformitate cu criteriile stabilite în jurisprudența sa.

66. În lumina tuturor celor de mai sus și în circumstanțele particulare ale cauzei, Curtea consideră că motivele invocate de instanțele naționale nu sunt suficiente pentru a considera pedeapsa aplicată reclamantei, având în vedere natura și greutatea acesteia și gravitatea efectelor sale, drept proporțională cu obiectivele legitime urmărite.

67. În aceste circumstanțe, Curtea consideră că ingerința în libertatea de exprimare a reclamantei reprezentată de pedeapsa cu închisoarea cu suspendare care i-a fost aplicată

nu a fost „necesară într-o societate democratică”.

68. Prin urmare, a existat o încălcare a articolului 10 din Convenție.

II. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ARTICOLULUI 7 DIN CONVENȚIE

69. Reclamanta s-a plâns de caracterul vag și de aplicarea extensivă a infracțiunii de expunere sexuală. Aceasta invocă o încălcare a articolului 7 din Convenție, potrivit căruia:

1. Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul săvârșirii, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, nu se poate aplica o pedeapsă mai severă decât aceea aplicabilă în momentul săvârșirii infracțiunii.
2. Prezentul articol nu va aduce atingere judecării și pedepsirii unei persoane vinovate de o acțiune sau de o omisiune care, în momentul săvârșirii, era considerată infracțiune potrivit principiilor generale de drept recunoscute de națiunile civilizate.

70. Guvernul a contestat acest argument din aceleași motive ca și cele expuse în legătură cu articolul 10 (a se vedea paragraful 25 de mai sus).

71. Constatând că această plângere nu este vădit nefondată în sensul articolului 35 § 3 (a) din Convenție și că nu există niciun alt motiv de inadmisibilitate, Curtea o declară admisibilă.

72. Curtea, după ce a concluzionat că a existat o încălcare a articolului 10 din Convenție în ceea ce o privește pe reclamantă, consideră că nu este necesar, în circumstanțele cauzei, să se decidă separat asupra plângerii bazate pe articolul 7 din Convenție (a se vedea în acest sens *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu c. României* [GC], nr. 47848/08, § 156, CEDO 2014, *M. D. și A.D. c. Franței*, nr. 57035/18, § 106, 22 iulie 2021).

III. CU PRIVIRE LA APLICAREA ART. 41 AL CONVENȚIEI

73. În conformitate cu art. 41 din Convenție:

Dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a Protocoalelor sale și dacă dreptul intern al Înaltei Părți Contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o satisfacție echitabilă.

A. Prejudiciu

74. Reclamanta solicită acordarea sumei de 10.000 EUR cu titlu de prejudiciu moral pe care consideră că l-a suferit ca urmare a condamnării sale la închisoare pentru o infracțiune de natură sexuală, care a stigmatizat-o pe tot parcursul procedurii, și anume începând cu anul 2014.

75. Guvernul s-a opus acestei cereri, considerând constatarea unei încălcări ca fiind o despăgubire suficientă, deoarece reclamanta a avut posibilitatea de a solicita revizuirea

condamnării sale penale în temeiul articolului 622-1 din Codul de procedură penală.

76. Curtea consideră oportun, având în vedere contextul cauzei și natura încălcării constatate, să acorde reclamantei 2.000 EUR pentru daune morale, plus orice sumă care ar putea fi datorată cu titlu de impozit pentru această sumă.

B. Cheltuieli de judecată

77. Reclamanta a solicitat 9.500 EUR cu titlu de cheltuieli de judecată pentru procedurile în fața Curții, dintre care 500 EUR cu titlu de cheltuieli de transport și de hotel suportate de avocatul său pentru a se deplasa la Strasbourg.

78. Guvernul a considerat că probele prezentate nu au fost concludente și că o sumă totală de 4.000 EUR este suficientă, în subsidiar, pentru toate demersurile întreprinse în fața Curții.

79. Potrivit jurisprudenței Curții, un reclamant nu poate obține rambursarea cheltuielilor sale de judecată decât în măsura în care se stabilește că acestea sunt reale, necesare și rezonabile. În speță, având în vedere documentele aflate în posesia sa și criteriile menționate mai sus, Curtea, observând că nimic nu pune în discuție factura întocmită de avocatul reclamantei în fața Curții cu excepția cuantumului cheltuielilor aferente unei ședințe publice care nu a avut loc, consideră rezonabil să acorde reclamantei suma de 7.800 de euro pentru procedura în fața sa, plus orice sumă care ar putea fi datorată cu titlu de impozit.

C. Dobânzi moratorii

80. Curtea consideră oportună stabilirea ratei dobânzii moratorii ca egală cu rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, majorată cu trei puncte procentuale.

PENTRU ACESTE MOTIVE, ÎN UNANIMITATE, CURTEA,

1. *Declară* acțiunea admisibilă;
2. *Hotărăște* că a fost încălcat articolul 10 din Convenție;
3. *Hotărăște* că nu este necesar să se examineze plângerea în temeiul articolului 7 din convenție;
4. *Hotărăște*
 - a) că statul pârât trebuie să plătească reclamantei, în termen de trei luni de la data la care hotărârea devine definitivă în conformitate cu articolul 44 § 2 din Convenție, următoarele sume:
 - i. 2.000 EUR (două mii de euro) cu titlu de despăgubire pentru

- prejudiciul moral, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit;
- ii. 7.800 EUR (șapte mii opt sute de euro) pentru cheltuieli de judecată, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit;
- b) că, de la expirarea termenului menționat și până la efectuarea plății, aceste sume trebuie majorate cu o dobândă simplă, la o rată egală cu rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, aplicabilă pe parcursul acestei perioade și majorată cu trei puncte procentuale;
5. *Respinge* cererea de acordare a unei reparații echitabile pentru celelalte capete de cerere.

Redactată în limba franceză, apoi comunicată în scris, la 13 octombrie 2022, în temeiul art. 77 § 2 și art. 77 § 3 din Regulamentul Curții.

Victor Soloveytchik
Grefier

Síofra O’Leary
Președinte

OPINIA CONCORDANTĂ A JUDECĂTOAREI ŠIMÁČKOVÁ

1. Sunt pe deplin de acord cu concluzia Camerei că libertatea de exprimare a reclamantei a fost încălcată în acest caz.

2. Constatarea încălcării s-a bazat pe caracterul excesiv al sancțiunii aplicate reclamantei (în special pedeapsa cu închisoarea cu suspendare) pentru reprezentarea din biserică. Cu tot respectul pentru colegii mei, am rezerve cu privire la concluzia că această sancțiune a fost prevăzută de lege. Nu sunt convinsă de concluzia că ingerința în libertatea de exprimare a reclamantei a fost prevăzută de lege și a urmărit un scop legal și legitim.

3. Obiectivul incriminării expunerii sexuale pedepsite de articolul 222-32 din Codul penal este, potrivit capitolului în care este plasat acest articol, adică în economia acestui cod, să ofere protecție împotriva agresiunii sexuale. Astfel, pedepsirea expunerii sexuale este menită să protejeze integritatea mentală și fizică și demnitatea victimei agresiunii și nu să protejeze libertatea de conștiință și religie.

4. Motivul real al pedepsirii reclamantei a fost protejarea credincioșilor și a libertății lor de conștiință și de religie (a se vedea conținutul deciziilor naționale de la paragrafele 9-12 și rezumatul de la paragraful 59). Dar articolul 222-32 din Codul penal nu urmărește niciun obiectiv de acest tip. De asemenea, legislația franceză nu conține nicio interdicție a blasfemiei.

5. Prin urmare, consider că sancțiunea aplicată reclamantei pentru comportamentul său în temeiul dispoziției din Codul penal, astfel cum a fost citată de autoritățile naționale, a fost nelegală. Această sancțiune penală nu se bazează pe dispozițiile legale corecte.

6. Scopul real al sancționării reclamantei pentru agresiune sexuală a fost acela de a o pedepsi pentru expunerea pieptului gol în biserică și, prin urmare, ofensarea congregației,

adică într-un alt scop decât cel prevăzut de lege. Acuzația de agresiune sexuală folosită de acuzare pentru a o sancționa pe reclamantă pur și simplu nu poate fi acceptată; este posibil ca cei din biserică să se fi simțit jigniți, dar nimeni nu a fost amenințat sexual. Într-un caz similar citat în hotărâre (*Mariya Alekhina și alții*), femeile din Rusia care și-au dezgolit sânii chiar și în timpul slujbei au fost pedepsite pentru huliganism, adică pentru tulburarea ordinii publice, și nu pentru agresiune sexuală. Când vine vorba de acuzații penale, trebuie să spui lucrurilor pe nume și să nu ascunzi un obiectiv în spatele altuia.

7. După cum s-a menționat mai sus, esența sancționării reclamantei nu a fost că și-a expus sânii goi, ci că a făcut acest lucru în biserică. Înțeleg că uneori scopul unei norme juridice este reconcilierea religioasă într-o țară (cf. *Leyla Sahin c. Turciei*, nr. 44774/98, §§ 106 și 107, 10 noiembrie 2005) și crearea unui mediu sigur pentru adepții diferitelor religii, mai ales atunci când mai multe religii se înfruntă sau credința este ridiculizată sau insultată. O astfel de politică este eficientă numai dacă tratează cu aceeași sensibilitate toate confesiunile religioase vizate de pe teritoriul său.

8. Cu toate acestea, esența statului de drept este că acest scop, protecția modestiei credincioșilor (care, în opinia mea, a fost motivul real al pedepsirii reclamantei în acest caz), ar trebui să se bazeze pe lege și nu poate fi elaborat în funcție de nevoile cazului. Pentru a rezuma, consider prin urmare că în speță ingerința în libertatea de exprimare a fost ilegală deoarece reclamanta a fost pedepsită pentru ceva care nu constituie o infracțiune, iar autoritățile naționale au sancționat-o printr-o procedură care urmărea un obiectiv foarte diferit.

9. În ceea ce privește obiectivul urmărit de reprezentăția reclamantei, trebuie adăugat că este cunoscută cultura franceză pentru numeroase exemple de piepturi goale feminine ca expresie a libertății – fie că este vorba de *Prânzul pe iarbă* al lui Manet sau de sânul gol al lui Marianne. În plus, civilizația franceză nu este puritană. Acesta este și motivul pentru care nu se poate susține că un mijloc de exprimare pur politic, care nu a fost sexualizat în niciun fel, constituie o ingerință în dreptul de a fi protejat de agresiunea sexuală (sau chiar că este contrar moralității în general). Prezenta cauză, ca și cauza *S.A.S. c. Franței* (nr. 43835/11, 1 iulie 2014), ilustrează problema de care este legat unul dintre obiectivele reprezentăției reclamantei. Societatea admite, chiar cere, ca legiuitorul să disciplineze femeile cu privire la ceea ce pot sau nu pot expune și chiar folosește instrumentele dreptului penal pentru a face acest lucru. Într-adevăr, femeile nu au voie să fie îmbrăcate prea mult sau prea puțin. Toată lumea este liberă, dar femeile trebuie să fie atente la ceea ce dezvăluie și la ceea ce ascund.